

Wyrok z dnia 21 listopada 2011 r.

II PK 48/11

Utrata mocy obowiązującej art. 103 k.p. oraz wydanego na jego podstawie rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej oraz Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 12 października 1993 r. w sprawie zasad i warunków podnoszenia kwalifikacji zawodowych i wykształcenia ogólnego dorosłych (Dz.U. Nr 103, poz. 472 ze zm.) wskutek wejścia w życie wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 31 marca 2009 r., K 28/08 (OTK-A 2009 nr 3, poz. 28), nie powoduje nieważności zawartej na ich podstawie umowy o finansowanie przez pracodawcę kosztów nauki pracownika.

Przewodniczący SSN Romualda Spyt, Sędziowie: SN Zbigniew Korzeniowski, SA Jolanta Frańczak (sprawozdawca).

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w dniu 21 listopada 2011 r. sprawy z powództwa Przedsiębiorstwa Energetyki Ciepłej Ź. Spółki z o.o. w Ź. przeciwko Alicji C. o zapłatę, na skutek skargi kasacyjnej pozwanej od wyroku Sądu Okręgowego-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Płocku z dnia 22 października 2010 r. [...]

o d d a l i ł skargę kasacyjną.

U z a s a d n i e

Strona powodowa Przedsiębiorstwo Energetyki Ciepłej „Ź.” Spółka z o.o. z siedzibą w Ź. domagała się zasądzenia na jej rzecz od pozwanej Alicji C. kwoty 11.504,49 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 6 lutego 2010 r. do dnia zapłaty tytułem zwrotu kosztów wydatkowanych na podnoszenie kwalifikacji zawodowych przez pozwaną oraz kosztów postępowania.

Sąd Rejonowy-Sąd Pracy w Żyrardowie wyrokiem z dnia 16 lipca 2010 r. zasądził od pozwanej Alicji C. na rzecz strony powodowej Przedsiębiorstwa Energetyki

Ciepłej „Ż.” Spółki z o.o. w Ż. kwotę 11.504,49 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 6 lutego 2010 r. do dnia zapłaty oraz kwotę 2.393 zł tytułem zwrotu kosztów procesu.

Sąd Rejonowy ustalił, że pozwana została zatrudniona w dniu 2 stycznia 1995 r. przez poprzednika prawnego powodowej spółki Przedsiębiorstwo Energetyki Ciepłej w Ż., a z dniem 1 lipca 1997 r. w trybie art. 23¹ k.p. została pracownikiem strony powodowej. W dniu 30 września 2004 r. pozwana zwróciła się do zarządu powodowej Spółki o wyrażenie zgody na podjęcie nauki na Wydziale Zarządzania i Marketingu Wyższej Szkoły Ekonomiczno - Humanistycznej w S. Jednocześnie wniosła o udzielenie jej pomocy w finansowaniu opłat za tę naukę. W dniu 1 października 2004 r. strony zawarły umowę, zgodnie z którą pracodawca zobowiązał się wydać pozwanej skierowanie na studia zaoczne w Wyższej Szkole Ekonomiczno - Humanistycznej w S. na Wydziale Socjologii i Zarządzania o kierunku zarządzanie i marketing, wnieść opłatę wpisową w kwocie 465 zł oraz opłatę w wysokości 330 zł miesięcznie, płatną przez 12 miesięcy w roku określonej przez uczelnię oraz w latach następnych, to jest do 2007 r. (programowy rok ukończenia studiów), każdorazowo w wysokości określonej przez uczelnię, udzielić pozwanej płatnego urlopu szkoleniowego w wymiarze 28 dni roboczych w każdym roku akademickim. Pozwana zobowiązała się do uczęszczania na zajęcia a w przypadku powtarzania semestru (roku nauki), traciła prawo do otrzymania świadczeń określonych w umowie na okres powtarzania semestru (roku nauki). W przypadku przerwania studiów pozwana zobowiązała się zwrócić całość poniesionych przez pracodawcę kosztów (§ 2) oraz przepracować w powodowej spółce 3 lata po ukończeniu nauki w szkole wyższej, a w przypadku niedopełnienia tego zobowiązania z powodu: wcześniejszego rozwiązania umowy o pracę za wypowiedzeniem, rozwiązania przez pracodawcę umowy o pracę bez wypowiedzenia z winy pracownika, do zwrotu całości poniesionych przez pracodawcę kosztów związanych z nauką (§ 3). Wysokość podlegających zwrotowi kosztów ulegać miała proporcjonalnemu zmniejszeniu w stosunku do okresu przepracowanego po ukończeniu nauki. Pozwana ukończyła studia we wrześniu 2007 r., a pracodawca opłacił koszty nauki w łącznej kwocie 12.251,50 zł oraz wypłacił pozwanej wynagrodzenie za czas urlopu szkoleniowego w kwocie 2.003,65 zł. W dniu 22 października 2007 r. pozwana ponownie zwróciła się do zarządu powodowej spółki o sfinansowanie czesnego w związku z podjęciem nauki na Wydziale Zarządzania Uniwersytetu Ł. o kierunku finanse i rachunkowość - studia II stopnia niestacjonarne zaoczne. W związku z tym w dniu 24 października 2007 r. strony zawarły następną

umowę, w myśl której pracodawca zobowiązał się: wydać pozwanej skierowanie na 2 - letnie studia zaoczne II stopnia prowadzone przez Uniwersytet Ł. na Wydziale Zarządzania, wnieść opłatę określoną przez uczelnię w pierwszym roku nauki w wysokości 4.200 zł, płatną w sześciu ratach oraz w kolejnym roku akademickim w wysokości określonej przez uczelnię, udzielić pozwanej płatnego urlopu szkoleniowego w wymiarze 28 dni roboczych w każdym roku akademickim. W razie powtarzania semestru (roku nauki) pozwana traciła prawo do otrzymania świadczeń określonych w umowie na okres powtarzania semestru (roku nauki). W przypadku przerwania studiów pozwana zobowiązała się zwrócić całość poniesionych przez pracodawcę kosztów (§ 2). Ponadto zobowiązała się do przepracowania w powodowej spółce 3 lata po ukończeniu nauki w szkole wyższej a w przypadku niedopełnienia tego zobowiązania z powodu: wcześniejszego rozwiązania przez nią umowy o pracę za wypowiedzeniem, rozwiązania przez pracodawcę umowy o pracę bez wypowiedzenia z winy pracownika, zobowiązała się do zwrotu całości poniesionych przez pracodawcę kosztów związanych z nauką (§ 3). Wysokość podlegających zwrotowi kosztów ulegała proporcjonalnemu zmniejszeniu w stosunku do okresu przepracowanego po ukończeniu nauki. Strony postanowiły, że w sprawach nieuregulowanych umową z dnia 24 października 2007 r. mają zastosowanie odpowiednie przepisy Kodeksu pracy oraz rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej oraz Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 12 października 1993 r. w sprawie zasad i warunków podnoszenia kwalifikacji zawodowych i wykształcenia ogólnego dorosłych (Dz.U. Nr 103, poz. 472 ze zm.).

Z ustaleń poczynionych przez Sąd Rejonowy wynika, że strona powodowa opłaciła w całości koszt studiów pozwanej w kwocie 8.400 zł oraz wypłaciła pozwanej należne wynagrodzenie za czas urlopu szkoleniowego w latach 2007 - 2009 w kwocie 4.908,14 zł. W dniu 16 września 2009 r. strona powodowa rozwiązała z pozwaną umowę o pracę bez wypowiedzenia w trybie art. 52 § 1 pkt 2 k.p. z powodu popełnienia w czasie trwania umowy o pracę przestępstwa, które uniemożliwia dalsze zatrudnienie pozwanej w Spółce. Przestępstwo polegało na tym, iż w dniu 16 września 2009 r. stwierdzono niezgodność operacji bankowej z wyciągiem przedłożonym przez pozwaną. Pozwana złożyła oświadczenie, że sfalszowała wyciąg bankowy, aby ukryć przekazanie na rzecz kasy zapomogowo - pożyczkowej działającej w przedsiębiorstwie środków finansowych w kwocie 105.996,58 zł celem pokrycia wcześniej zagarniętych przez nią pieniędzy z konta kasy. Sąd Rejonowy uznał, że strona po-

wodowa wykazała wysokość kosztów wydatkowanych na doksztalcanie pozwanej w obu uczelniach wyższych złożonymi poleceniami przelewów bankowych, zaś pozwana nie kwestionowała tych dokumentów ani wypłaconego wynagrodzenia za czas urlopu szkoleniowego.

W dalszej części Sąd Rejonowy podniósł, że powództwo podlegało uwzględnieniu w całości, mimo iż pozwana zgłosiła w toku procesu zarzut nieważności obu zawartych z powodową Spółką umów o zwrot kosztów doksztalcania powołując się na treść wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 31 marca 2009 r., K 28/08 (Dz.U. 2009 r. Nr 58, poz. 485). W orzeczeniu tym Trybunał Konstytucyjny uznał, że art. 103 ustawy z dnia 26 czerwca 1974 r. - Kodeks pracy jest niezgodny z art. 92 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Przepis ten stanowił, że w zakresie i na warunkach ustalonych, w drodze rozporządzenia, przez Ministra Edukacji Narodowej oraz Ministra Pracy i Polityki Socjalnej pracodawca ułatwia pracownikom podnoszenie kwalifikacji zawodowych. Jednocześnie Trybunał postanowił, że przepis ten traci moc obowiązującą z upływem 12 miesięcy od dnia ogłoszenia wyroku w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, co nastąpiło w dniu 11 kwietnia 2010 r. W konsekwencji z tym samym dniem utraciło moc wydane na podstawie art. 103 k.p. rozporządzenie wykonawcze Ministra Edukacji Narodowej oraz Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 12 października 1993 r. w sprawie zasad i warunków podnoszenia kwalifikacji zawodowych i wykształcenia ogólnego dorosłych.

W swoich wywodach Sąd Rejonowy skonstatował, że obie umowy zostały zawarte przez strony jeszcze przed utratą mocy obowiązującej powyższych przepisów rozporządzenia a z wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 31 marca 2009 r. oraz jego uzasadnienia nie wynika, aby stwierdzenie niezgodności z Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej art. 103 k.p. oraz wydanego na jego podstawie rozporządzenia wykonawczego miało wpływ na ważność umów zawartych pomiędzy pracownikiem i pracodawcą. Niezgodność ta wynikała jedynie z wadliwej techniki legislacyjnej w zakresie ustawowej delegacji do wydania rozporządzenia wykonawczego. Nie ma żadnych podstaw prawnych do stwierdzenia, że orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego działa wstecz i wpływa na ważność zawartych wcześniej umów pomiędzy stronami stosunku pracy w oparciu o przepisy prawa, które zostały uznane za niekonstytucyjne. Nie wynika to z treści Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (art. 190) ani z ustawy z dnia 1 sierpnia 1997 r. o Trybunale Konstytucyjnym (Dz.U. Nr 102, poz. 643 ze zm.).

Sąd Rejonowy wskazał, że do zawarcia tego rodzaju umowy nie była wymagana wyraźna podstawa prawna regulująca jej treść. Pracodawca nie ma i nie miał obowiązku zawierania tego typu umów z pracownikami a zawarcie takiej umowy było jedynie wyrazem jego dobrej woli i realizacją ogólnej zasady prawa pracy wymienionej w art. 17 k.p. Treść rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej oraz Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 12 października 1993 r. w sprawie zasad i warunków podnoszenia kwalifikacji zawodowych i wykształcenia ogólnego dorosłych określała minimalne standardy tego typu umów, zabezpieczające interesy pracownika, tak jak większość przepisów prawa pracy. Treść tego typu umów nie mogła być w związku z tym mniej korzystna dla pracownika od postanowień tego rozporządzenia ze skutkiem prawnym z art. 9 k.p. Nawet gdyby przyjąć, że w dacie zawarcia tych dwóch umów pomiędzy stronami procesu art. 103 k.p. nie obowiązywał, podobnie jak wydane na jego podstawie rozporządzenie wykonawcze, to i tak z racji zasady swobody umów, a to art. 353¹ k.c. w związku z art. 300 k.p., przedmiotowe umowy mogły być zawarte, a ich treść nie byłaby sprzeczna z zasadami prawa pracy, jak również z wyżej wymienionymi przepisami. Wręcz przeciwnie, korelowałyby z zasadą z art. 17 k.p., czyli obowiązkiem pracodawcy ułatwiania pracownikowi podnoszenia kwalifikacji zawodowych. Umowa zawarta pomiędzy pracownikiem a pracodawcą stanowi odrębną, autonomiczną w stosunku do umowy o pracę, umowę wiążącą pracodawcę i pracownika oraz podlega realizacji, jak każda umowa cywilnoprawna powiązana ze stosunkiem pracy.

Sąd Rejonowy stwierdził, że w odniesieniu do sankcji bezwzględnej nieważności czynności prawnych (w tym także umów) Kodeks pracy nie reguluje tej materii i dlatego na mocy art. 300 k.p. należy odpowiednio stosować przepisy Kodeksu cywilnego, w tym art. 58 § 1 k.c., który stanowi, że czynność prawna sprzeczna z ustawą albo mająca na celu obejście ustawy jest nieważna, chyba że właściwy przepis przewiduje inny skutek, w szczególności ten, iż na miejsce nieważnych postanowień czynności prawnej wchodzi odpowiednie przepisy ustawy. Natomiast art. 58 § 2 k.c. stanowi, że nieważna jest czynność prawna sprzeczna z zasadami współżycia społecznego. W rozpoznawanej sprawie nie sposób doszukać się żadnego bezwzględnie obowiązującego przepisu prawa, w tym przede wszystkim prawa pracy, który pozostałby w sprzeczności z treścią umów zawartych pomiędzy stronami procesu. Umowy te są ważne i jako takie podlegają wykonaniu w całości. Nie ma jakichkolwiek podstaw do przyjęcia, że umowy naruszały zasady współżycia społecznego. Reasu-

mując Sąd Rejonowy uznał, że roszczenie powodowej Spółki o zwrot kosztów wydatkowanych na doksztalcanie pozwanej znajduje uzasadnienie w treści art. 477 § 1 k.c. w związku z art. 300 k.p.

Apelację od wyroku wniosła pozwana zaskarżając wyrok w całości i zarzucając naruszenie przepisów prawa procesowego i materialnego poprzez naruszenie art. 316 § 1 k.p.c. oraz art. 103 k.p. W uzasadnieniu wywodów apelacji pozwana wskazała, że podniosła zarzut nieważności obu umów zawartych z powodową spółką o zwrot kosztów doksztalcania w związku z treścią wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 31 marca 2009 r., K 28/08 (Dz.U. 2009 r. Nr 58, poz. 485), który bezwzględnie powinien wziąć pod uwagę Sąd Rejonowy podczas wyrokowania.

Sąd Okręgowy-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Płocku wyrokiem z dnia 22 października 2010 r. oddalił apelację. Sąd Okręgowy uznał w całości za prawidłowe ustalenia faktyczne i argumentację prawną Sądu pierwszej instancji. Wskazał, że nie zachodzi zarzucane w apelacji naruszenie przepisów postępowania w zakresie niezastosowania art. 316 k.p.c., a prawidłowa i logiczna jest również interpretacja skutków prawnych wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 31 marca 2009 r., K 28/08.

W skardze kasacyjnej od wyroku Sądu Okręgowego pozwana zarzuciła naruszenie: art. 190 ust. 3 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, art. 316 § 1 k.p.c., art. 103 k.p., poprzez ich błędną interpretację i niewłaściwe zastosowanie w sprawie.

Wniosła o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania ponieważ w przedmiotowej sprawie zachodzi potrzeba rozstrzygnięcia istotnego zagadnienia prawnego, które w praktyce orzeczniczej może budzić poważne wątpliwości, a to wyjaśnienia czy stwierdzenie niezgodności z Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej art. 103 k.p. oraz wydanego na jego podstawie rozporządzenia wykonawczego miało wpływ na ważność umów zawartych pomiędzy pracodawcą a pracownikiem w czasie obowiązywania tych przepisów, to jest przed stwierdzeniem ich niezgodności z Konstytucją. Podniosła, że orzecznictwo wydane na gruncie stosowania przepisu art. 190 ust. 3 Konstytucji jest dość jednolite i sprowadza się do wniosku, że przepis uznany za niekonstytucyjny ma ten charakter od dnia jego wydania. Zasadne jest zatem twierdzenie o niezgodności z Konstytucją przepisu już od daty jego wydania, nie zaś dopiero od daty wydania rozstrzygnięcia w tym zakresie, czy też od daty utraty mocy obowiązującej tego przepisu. Dlatego też Sądy rozpoznające sprawę powinny zbadać w jaki sposób wpływa to na ważność zawartych w okresie obowiązywania przepisu art. 103

k.p. umów. W tej sprawie sądy rozpoznające sprawę zupełnie niesłusznie przyjęły, że eliminacja przepisów rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej oraz Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 12 października 1993 r. w sprawie zasad i warunków podnoszenia kwalifikacji zawodowych i wykształcenia ogólnego dorosłych z obrotu prawnego nie ma wpływu na rozstrzygnięcie istoty sprawy. Skarżąca zarzuciła, że takie stanowisko jest błędne, gdyż umowy zostały zawarte na mocy przepisów prawa, które aktualnie nie obowiązują. Zupełnie bez znaczenia jest natomiast, że obie umowy zostały zawarte jeszcze przed wejściem w życie orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego.

Skarżąca podniosła, że orzecznictwo sądów jest wyjątkowo jednolite i wynika z niego, że przepis uznany przez Trybunał Konstytucyjny za niezgodny z Konstytucją z chwilą ogłoszenia wyroku traci doniemanie konstytucyjności i nie może być stosowany przez sądy również w odniesieniu do stanów faktycznych sprzed ogłoszenia orzeczenia Trybunału (tak wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Gliwicach z dnia 1 grudnia 2009 r., IV SA/GI 117/09). Z uwagi na powyższe okoliczności Sądy w obu wydanych orzeczeniach naruszyły art. 316 § 1 k.p.c., który stanowi, że po zamknięciu rozprawy sąd wydaje wyrok, biorąc za podstawę stan rzeczy istniejący w chwili zamknięcia rozprawy.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna nie zawiera usprawiedliwionych podstaw. W rozpoznawanej sprawie istota sporu sprowadza się do oceny ważności umów, które zawarły strony w 2004 r. i 2007 r. w związku ze skierowaniem pozwanej na studia zaoczne w Wyższej Szkole Ekonomiczno - Humanistycznej w S. na Wydziale Socjologii i Zarządzania o kierunku zarządzanie i marketing oraz na 2 - letnie studia zaoczne II stopnia prowadzone przez Uniwersytet Ł. na Wydziale Zarządzania. Sądy obu instancji w tej kwestii prawidłowo przyjęły, że strony stosunku pracy mogą w drodze umowy, zgodnie z zasadą swobody umów (art. 353¹ k.c. w związku z art. 300 k.p.), uregulować wzajemne prawa i obowiązki wykraczające poza treść tego stosunku. Zawierając umowę mogą jej nadać dowolną treść, byleby nie była ona sprzeczna z prawem lub zasadami współżycia społecznego, albo nie miała na celu obejścia prawa. Taka umowa byłaby bowiem nieważna (art. 58 § 1 i 2 k.c.).

W judykaturze Sądu Najwyższego utrwalony jest pogląd, że nie pozostaje w sprzeczności z prawem i zasadami współżycia społecznego umowa, na podstawie której pracownik otrzymując pomoc finansową ze strony pracodawcy (np. w celu uzyskania mieszkania albo w celu pokrycia kosztów szkolenia) zobowiązuje się do przepracowania u tego pracodawcy oznaczonego okresu (por. w odniesieniu do mieszkań por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 10 kwietnia 1986 r., IV PR 94/86, niepublikowany; z dnia 4 czerwca 1986 r., II CR 92/86, OSNCP 1987 nr 9, poz. 141; uchwała z dnia 22 października 1987 r., III CZP 55/87, OSNCP 1989 nr 6, poz. 90, PiP 1991 nr 3, poz. 108, z glosą T Zielińskiego; w odniesieniu do kosztów szkolenia i uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 24 stycznia 1974 r., III PZP 36/73, OSNCP 1974 nr 7-8, poz. 128 i z dnia 26 marca 1986 r., III PZP 17/86, OSNCP 1987 nr 2-3, poz. 26 oraz wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 18 kwietnia 1980 r., IV PR 63/80, Służba Pracownicza 1980 nr 12, s. 28; z dnia 28 lipca 1999 r., I PKN 180/99, OSNAPiUS 2000 nr 21, poz. 789; z dnia 29 listopada 2000 r., I PKN 118/00, OSNAPiUS 2002 nr 13, poz. 308). Umowy, o jakich mowa powyżej, zawierają postanowienia, zgodnie z którymi pracownik jest zobowiązany do „odpracowania” pomocy finansowej udzielonej mu przez pracodawcę lub innych świadczeń pracodawcy, w razie zaś rozwiązania stosunku pracy z inicjatywy pracownika lub z przyczyn leżących po jego stronie przed upływem określonego w umowie okresu do poniesienia określonych konsekwencji finansowych. W orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjęto, że takie postanowienia rozważanych umów nie naruszają prawa ani zasad współżycia społecznego, a zatem są dopuszczalne, ważne i skuteczne (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 28 lipca 1999 r., I PKN 180/99, OSNAPiUS 2000 nr 21, poz. 789).

Strony określonego stosunku prawnego - w tym stosunku pracy - mogą więc w drodze umowy, zgodnie z zasadą swobody umów, uregulować wzajemne prawa i obowiązki. Ze względu na rozbudowaną prawną regulację stosunku pracy w prawie pracy ustawa jest najważniejszym ograniczeniem swobody umów. Jest ona też ograniczeniem najbardziej wyraźnym, a przez to najłatwiejszym do zastosowania. Kodeks pracy nie zabrania zawarcia pomiędzy pracownikiem a pracodawcą umowy o podniesienie kwalifikacji ani też wprowadzenia do tej umowy dodatkowej klauzuli w postaci zobowiązania się pracownika do przepracowania danego okresu czasu, po zakończeniu czasu trwania umowy, a w razie niewywiązania się z tegoż zobowiązania z przyczyn zawinionych przez pracownika, zobowiązania się do zwrotu kosztów dokształcania w całości lub w części. Skarżąca w skardze kasacyjnej nie zarzuca, aby

umowy zawarte z powodową Spółką były sprzeczne z podstawową zasadą prawa pracy (art. 17 k.p.) lub zasadami współżycia społecznego. Zarzuca wyłącznie, że na ważność umów ma wpływ utrata mocy obowiązującej art. 103 k.p. oraz rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej oraz Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 12 października 1993 r. w sprawie zasad i warunków podnoszenia kwalifikacji zawodowych i wykształcenia ogólnego dorosłych i dlatego powyższe umowy nie obowiązują. Należy mieć na względzie, że wskazane powyżej rozporządzenie wydane zostało na podstawie art. 103 § 1 k.p., który w chwili jego opublikowania przewidywał, że w zakresie ustalonym w drodze rozporządzenia przez Ministra Pracy i Polityki Socjalnej i Ministra Edukacji Narodowej po porozumieniu z ogólnokrajową organizacją związkową zakład pracy ułatwia pracownikom uzupełnienie wykształcenia oraz podnoszenie kwalifikacji zawodowych. Natomiast w brzmieniu obowiązującym od dnia 2 czerwca 1996 r. art. 103 k.p. stanowił, że w zakresie i na warunkach ustalonych, w drodze rozporządzenia, przez Ministra Edukacji Narodowej oraz Ministra Pracy i Polityki Socjalnej pracodawca ułatwia pracownikom podnoszenie kwalifikacji zawodowych. Od nowelizacji Kodeksu pracy z 1996 r. treść upoważnienia z art. 103 k.p. została ograniczona do określenia ułatwień, które pracodawca powinien zapewnić pracownikom podnoszącym kwalifikacje zawodowe. Przepis ten stanowił realizację wynikającego z art. 17 k.p. obowiązku pracodawcy ułatwienia pracownikom podnoszenia kwalifikacji zawodowych, będących jedną z podstawowych zasad prawa pracy.

Powyższe okoliczności wskazują, że umowa dotycząca zasad ułatwiania pracownikowi podnoszenia kwalifikacji zawodowych, którą mogły zawrzeć strony stosunku pracy, mogła nakładać na pracownika i na pracodawcę obowiązki przewidziane w przepisach rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej oraz Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 12 października 1993 r. w sprawie zasad i warunków podnoszenia kwalifikacji zawodowych i wykształcenia ogólnego dorosłych, bądź też kształtować te obowiązki w sposób odmienny, zachowując podstawowe standardy określone w przypadku podnoszenia kwalifikacji w formach szkolnych określone w rozporządzeniu. Przewidywał je § 4 oraz § 6 rozporządzenia statuującego, iż zakład pracy zawiera z pracownikiem, o którym mowa w § 4 ust. 1, umowę określającą wzajemne prawa i obowiązki stron. Sąd Najwyższy w uzasadnieniu uchwały z dnia 10 marca 2005 r., II PZP 2/05 (OSNP nr 16, poz. 240) stwierdził, że postanowienia takiej umowy powinny mieścić się w ramach określonych rozporządzeniem, uwzględniając

minimalny standard ochrony pracownika wynikający z jego przepisów. W stosunku do takiej umowy, zawartej pomiędzy stronami stosunku pracy, której przedmiotem jest określenie praw i obowiązków stron w związku ze skierowaniem pracownika do podjęcia nauki w szkole jako czynności prawnej uzupełniającej umowę o pracę (klauzuli autonomicznej), doktryna prawa pracy formułuje postulat stosowania zasady korzystności przewidzianej w art. 18 k.p. Skarżąca nie zarzuca, że umowy o doksztalcenie zawarte ze stroną powodową były mniej korzystne niż przewidywały to wówczas przepisy rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej oraz Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 12 października 1993 r. w sprawie zasad i warunków podnoszenia kwalifikacji zawodowych i wykształcenia ogólnego dorosłych, bądź że naruszają podstawowe zasady prawa pracy, zasady współżycia społecznego, a jedynie, że zostały zawarte wyłącznie na podstawie nieobowiązujących przepisów uchylonego wyrokiem Trybunału rozporządzenia i dlatego w jej ocenie nie obowiązują.

Zgodzić należy się ze skarżącą, że wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 31 marca 2009 r., K 28/08 (OTK-A 2009 nr 3 poz. 28; Dz.U. z 2009 r. Nr 58, poz. 485), stwierdzający, że art. 103 ustawy z dnia 26 czerwca 1974 r. - Kodeks pracy (jednolity tekst: Dz.U. z 1998 r. Nr 21, poz. 94 ze zm.) jest niezgodny z art. 92 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej dotyczy także wskazanego powyżej rozporządzenia z dnia 12 października 1993 r., ponieważ derogacja delegacji ustawowej sprawia, że traci moc również akt wykonawczy wydany na podstawie tego przepisu (por. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 28 czerwca 2000 r., K 43/99, OTK-ZU 2000 nr 5, poz. 142). Trybunał w uzasadnieniu wyroku nie odniósł się jednak do ważności umów o podnoszenie kwalifikacji zawodowych zawieranych pomiędzy pracownikiem a pracodawcą, zauważając jednocześnie, że obowiązek pracodawcy ułatwiania pracownikom podnoszenia kwalifikacji zawodowych jest podstawową zasadą prawa pracy (art. 17 k.p.) oraz obowiązkiem pracodawcy wskazanym w art. 94 ust. 6 k.p. Stąd tylko i wyłącznie obowiązki te konkretyzowało rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej oraz Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 12 października 1993 r. w sprawie zasad i warunków podnoszenia kwalifikacji zawodowych i wykształcenia ogólnego dorosłych.

Brak powyższych przepisów nie byłby jednak przeszkodą w zawieraniu tego typu umów, ponieważ stosunek łączący pracownika z pracodawcą jest kształtowany przez ustawę i umowę. To umowa indywidualizuje sytuację pracownika, a jej konkretyzacja zależy od woli stron i przepisów ustawy (zob. L. Florek: Kształtowanie sto-

sunku pracy przez ustawę i umowę, PiZS 2010 nr 2, s. 2-5). O potrzebie podnoszenia kwalifikacji zawodowych decydują każdorazowo strony umowy zgodnie z zasadą swobody umów a zakres świadczeń przewidziany w umowie może być różny. Jedynym ograniczeniem dla stron umowy zawieranej z pracownikiem w związku z kształceniem w formach szkolnych było to, iż nie mogła ona naruszać podstawowych standardów określonych rozporządzeniem.

Podkreślenia wymaga, że art. 103 k.p., a tym samym wydane na jego podstawie rozporządzenie z 12 października 1993 r. utraciły moc obowiązującą z dniem 11 kwietnia 2010 r. W związku z tym wykonując wyrok Trybunału ustawą z dnia 20 maja 2010 r. o zmianie ustawy - Kodeks pracy oraz ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych (Dz.U. Nr 105, poz. 655) dodano do Kodeksu pracy art. 103¹ - 103⁶ dotyczące zasad i warunków podnoszenia kwalifikacji zawodowych przez pracowników. Obowiązują one od 16 lipca 2010 r. Ustawa nowelizująca w art. 3 stanowi jednocześnie, że do pracowników, którzy rozpoczęli podnoszenie kwalifikacji zawodowych przed dniem wejścia w życie niniejszej ustawy, stosuje się przepisy regulujące zasady i warunki podnoszenia kwalifikacji zawodowych przez pracowników obowiązujące przed dniem 11 kwietnia 2010 r. Tym sposobem, zdaniem niektórych przedstawicieli doktryny, niekonstytucyjność rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej oraz Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 12 października 1993 r. w sprawie zasad i warunków podnoszenia kwalifikacji zawodowych i wykształcenia ogólnego dorosłych została przez ustawodawcę usunięta *ex post* właśnie przez wydanie przepisu art. 3 ustawy nowelizującej z dnia 20 maja 2010 r. Moc rozporządzenia z dnia 12 października 1993 r. ma bowiem obecnie źródło w obowiązującej ustawie. W tej sytuacji utraciło ono charakter aktu samoistnego wydanego bez właściwej podstawy ustawowej, a stało się aktem w pełni zgodnym z wolą ustawodawcy (tak: E. Maniewska: Umowa o podnoszeniu kwalifikacji zawodowych, PiZS 2010 nr 11, s. 21-27; Komentarz do art. 103¹ k.p. pod redakcją E. Maniewskiej LEX 2011). Ponadto obecnie obowiązujące przepisy ustawy (art. 103⁵ k.p.) również przewidują roszczenia pracodawcy wobec pracownika wynikające z umowy o podnoszeniu kwalifikacji zawodowych w przypadku wcześniejszego rozwiązania stosunku pracy z winy pracownika. Takie postanowienie zawarte w umowie o podnoszenie kwalifikacji zawodowych jest zgodne z ustawą i powieliła wcześniejszą regulację w tym zakresie. A zatem, skoro umowa o podnoszenie kwalifikacji zawodowych jest odrębną od umowy o pracę umową, to tym samym mając na uwadze treść art. 353¹ k.c. w związku z art.

300 k.p. byłyby umową nieważną tylko wówczas, gdyby była sprzeczna z przepisami ustawy a przede wszystkim zasadą prawa pracy przewidzianą w art. 17 k.p. w postaci obowiązku pracodawcy ułatwiania pracownikom podnoszenia kwalifikacji zawodowych. W tej kwestii skarżąca zarzuca wyłącznie, że skoro umowy zostały zawarte w czasie nieobowiązującego w dacie orzekania przez Sądy obu instancji art. 103 k.p. i wydanego na jego podstawie rozporządzenia z dnia 13 października 1993 r., to tym samym zostały wyeliminowane z obrotu prawnego. Z rozważań dokonanych powyżej wynika, że stanowisko takie nie zasługuje na akceptację.

Z tych względów Sąd Najwyższy na zasadzie art. 398¹⁴ k.p.c. orzekł jak w sentencji.

=====